

liian usein, koska innokkaita ostajia ja käyttäjiä tuntuu riittävän. Toisaalta paraskin nykykielen sanakirja vanhenee aikanaan; tämän huomaa helposti selaillessa vaikkapa vain kolme, neljä vuosikymmentä sitten ilmestyneitä leksikkoja.

Suomalais-saksalainen suursanakirja on syntynyt yhden tekijän työnä, »korvauksettoman vapaa-ajan uurastuksena varsinaisen leipätyön ohessa», kuten Schellbach-Kopra teoksen alkusanoissa kertoo. »Vanhan Kataran» kaikki sana-artikkelit on tarkastettu ja suomalaisia hakusanoja saksalaisine vastineineen on otettu lisää noin 20 %. Tekijä on käyttänyt hyväkseen opetus- ja käännöstyössä kertyneitä kokemuksia ja aineskokoelmia. Suomenkielisen hakusanaston on tarkastanut kustantajan palkkaama kielentarkastaja.

Uudessa laitoksessa on arkikielen sanojen ja fraasien osuutta lisätty tuntuvasti. Esimerkiksi *kärryt*-artikkeli on saanut täydennykseen vanhasta Katarasta puuttuvat kuvailmaukset *olla kärryillä* 'im Bilde sein' ja *putota kärryiltä* 'den Anschluss verpassen, ins Hintertreffen geraten'. *Poliiisi*-artikkelista selviää mm., että lainvartijaa voi saksassa haukkua 'sonniksi (Bulle)' tai että *naispoliisin* vastine on *Polizistin, lappu-Liisan Politesse* t. *Hilfspolizistin*. *Sanoa*-verbin käyttöesimerkkeihin on lisätty lauseparret *sanos, sano-kaapas muuta!* 'ganz richtig t. recht!, genau!, (das) stimmt!, was du nicht sagst!, hat der Mensch Worte!' ja *sinäpä sen sanot!* 'du sagt es!'. Tarpeellisia lisää on niin ikään esimerkiksi *se*-artikkelissa: *und damit basta!, und nun kein Wort mehr!* 'ja sillä hyvä'; *das lässt sich hören, das ist schon was* 'se on jo jotakin'. Koska tämäntyyppiset lisäykset eivät juuri ole pidentäneet artikkelien mittaa ja koska toisaalta vanhentunutta ja epätarkkaa ainesta on karsittu, ei uudennuoston koko laajuus paljasta aivan pintapuolisessa vertailussa sanakirjan vanhempaan laitokseen. Edellä mainittujen esimerkkisanojen ja -lauseiden kaltaisia täydennyksiä on uudessa suursanakirjassa runsaasti pitkin matkaa. Kaikki ne vaikuttavat harkituilta

Uusi nykysuomen tulkki

PEKKA KATARA — INGRID SCHELLBACH-KOPRA *Suomalais-saksalainen suursanakirja*. WSOY, Porvoo 1974, XV + 1 396 s.

Melkein kaksi vuosikymmentä on ehtinyt jo kulua siitä kun Pekka Kataran Suomalais-saksalaista sanakirjaa viimeksi on perusteellisesti uudistettu. Vuonna 1957 ilmestyi nimittäin tämän sanakirjan kolmas, lisätty painos, joka näihin asti on ollut laajin ja ajanmukaisin suomalais-saksalainen yleissanakirja. Uudistustyössä oli mukana mm. silloinen Göttingenin yliopiston suomalais-ugrilaisen seminaarin assistentti fil. kand. Ingrid Schellbach. Kun Kataran sanakirjan modernistaminen jälleen tuli ajankohtaiseksi, otti tällä välin Helsingin yliopiston saksan kielen lehtoriksi siirtynyt fil. tri Schellbach-Kopra sanakirjan saksalaisen puolen uusimis- ja täydennystyön tehdäkseen.

Uusi laitos ilmestyi viime vuonna nimellä Suomalais-saksalainen suursanakirja. Sen menekki ylitti kaikki odotukset. Ensimmäinen painos myytiin loppuun erittäin nopeasti, ja nyt on jo toinenkin painos ehtinyt kirjakauppoihin. Tätä voidaan pitää hyvänä osoituksena siitä, ettei meillä ilmesty uusia sanakirjoja ainakaan

ja tarpeellisilta.

Myös Saksan liittotasavallan ja Saksan demokraattisen tasavallan kielenkäytön eroja on merkitty näkyviin, esimerkiksi että *liikkeenhoitajasta* (Geschäftsführer) käytetään DDR:ssä nimitystä *Objekt- t. Verkaufsstellenleiter* tai että *traktorinkuljettaja* on käännös *Traktorfahrer*, idässä *Traktorist*.

Kaiken kaikkiaan saksalainen sanasto vaikuttaa varsin ajantasaiselta. Käännöksiä tehdessäni olen löytänyt uudesta suursanakirjasta jo monta sellaista saksalaista sanaa, joita ei ole mainittu viitisen vuotta sitten ilmestyneissä Wahrigin ja Mackensenin sanakirjoissa, esim. *ablichten* 'ottaa valokopio', *Aufkleber* 'tarramerkki', *Tesaband* 'teippi'.

Kataran sanakirjat ovat käytössä osoitautuneet varsin luotettaviksi, eikä uusien laitos ole tässä suhteessa poikkeus. Varsinaisten käännösvirheiden löytäminen tuntuu olevan todella työn takana ainakin ei-germanistille. Seuraavat poiminnat ovat vain harvinaisia poikkeuksia, yleensä saksalaiset käännökset ovat kohdallaan. *Adressin* vastineiksi ovat vanhasta Katarasta periytyneet *Adresse* ja *Anschrift*. Jälkimmäinen on liikaa. Suomessa adressi voi olla kirjekuoreessa mutta ei kirjoitettuna kuoreen. *Sydänääni* ei ole 'Herzgeräusch' vaan 'Herzton' (molemmat mainittu). Edellinen on omalla kohdallaan *sydämen sivuäänen* vastineena, hakusanana tosin on virheellisesti yhteen kirjoitettu *sydämensivuääni*. *Lämpömäärä* on eri asia kuin 'Temperatur, Wärmegrad'. Oikea käännös olisi 'Wärmemenge'. Lipsahdus on sattunut myös hakusanassa *tyfoni*, joka tarkoittaa tietäntyyppistä kalvosireeniä, ei 'taifuunia'.

Yleisempiä puutteita ovat sellaiset, että suomalaisen hakusanan kaikkia vastineita ei ole esitetty tai edusteilla on vain sivumerkitys. Yleissanakirjalle tätä ei suinkaan ole aina laskettava synniksi, onhan monilla tavallisilla sanoilla erikoismerkityksiä esim. tekniikassa. Joku saattaisi tietysti kaivata vaikkapa tietoa siitä, miten käännetään *päästää*-verbi silloin, kun se tarkoittaa tietynlaista metallin lämpökä-

sittelyä. Monikielisiä erikoisalojen sanakirjoja ja sanastoja alkaa kuitenkin olla saatavilla siksi runsaasti, että tämäntyyppisen tiedon tarvitsijan voi odottaa hankivan käyttöönsä erikoissanakirjoja.

Varsinaiseksi kauneusvirheiksi täytyy sen sijaan katsoa mm. seuraavat puutteet. *Pienmä* ei ole pelkästään 'Rain, Acker-rain' vaan ainakin yhtä yleisesti tien, ajoradan reunaa merkiten 'Seiten-, Kanten-, Abstellstreifen, Standspur'. Yhdysadverbille *pikkuhiljaa* ei Nykysuomen sanakirja tunne merkitystä 'heimlich, im Stillen; stillschweigend'. Parempia käännöksiä olisivat 'allmählich, nach und nach' tms. Puhkieleessä tarkoittaa *piruuttiaan* yleisesti 'aus Spass, im Scherz'. Nämä vastineet puuttuvat. Niin ikään ovat jääneet pois *siviili*-sanan vastineet *Zivil* ja *Zivilist*, hakusanan saksalaisina kumppaneina ovat vain adjektiivit *Zivil* ja *bürgerlich*.

Kaikissa em. tapauksissa olisi jo Nykysuomen sanakirjan pitänyt ohjata etsimään enemmän saksalaisia vastineita kuin vanhassa Katarassa on esitetty.

Kataran kolmannen painoksen ilmestyttyä kirjoitti Terho Itkonen siitä laajan ja perusteellisen arvostelun, joka julkaistiin Virittäjän neljännessä numerossa 1957 (s. 443—448). Itkosen huomautukset koskivat pääasiassa suomenkielistä hakusanastoa, sen osuvuutta ja ajanmukaisuutta. Kataran sanakirja ei ollut täysin suomen kielen tuolloisen kehitysvaiheen tasalla, sen Itkonen osoitti kiistattomasti runsain esimerkein. Jo tästä syystä on mielenkiintoista tarkastella uuden suomalais-saksalaisen tulkin nykyuudesta antamaa kuvaa.

Uutta sanakirjaa selaillessa kiintyy huomio kaikkein ensimmäiseksi siihen, että mukaan on edelleen päässyt vanhentunutta, kansanomaista ja käyttöön koskaan vakiintumatonta sanastoa. Esimerkkejä voisi luetella paljon, mutta seuraavat riittäköt: *botanisoida* 'kerätä kasveja', *gamisonipalvelus* 'kasarmipalvelus', *heiltoppi* 'ballistiikka', *hengillepano* 'henkikirjoitus', *henkirakko* (nykykielen *ilmakuupla* puuttuu!), *hiuke* 'molekyylit', *ihala* 'ihana',

ilmantivistäjä 'kompessori', *paarihuone* 'ruumishuone', *ripilläkäppä* 'konfirmoitu', *toisaikainen* 'oikukas', *valomylly* 'radiometri', *voimavaunu* 'auto'.

Turhia, olemattomia tai teoreettisia yhdyssanoja on huomattavasti vähemmän kuin edellisessä laitoksessa. Karsimisen varaa olisi tosin vieläkin, kuten seuraavat näytteet osoittanevat: *maailman-elämä*, *maailmanhyörinä*, *maailmankappale*, *maamarssiottelu*, *maanilo*, *maanmaku*, *maamittarinviitjat*, *maantuntu*, *maanviljelyskalat*, *maapoliisi*, *menekinedistämisosasto*, *merimieskapteenintulkinto*, *merimieshuone*, *rakennusasiainerikoistuntija*, *rakennuspalikkalaatikko*. Edellä mainituista muutamat ovat lisäksi sanaliittoja, siis erilleen kirjoitettavia. Nykysuomen sanakirjan, kaikkien kielenoppaiden ja kielioppien ohjeiden vastaisesti komeilevat yhdyssanoina vieläpä sanaliitot *edellä*, *ensin*, *viimeksi* mainittu.

Myöskään vierasperäisten sanojen oikeinkirjoitus ei aina vastaa annettuja suosituksia: *bigamia* po. *bigamia*, *defetismi* po. *defaitismi*, *dilli* po. *tilli*, *fusioida* po. *fuusioida*. Sama koskee myös paikannimiä. Esim. *Iso-*, *Vähä-Belt*, *Kreml* ja *Krim* on kirjoitettava ilman sananloppuista *i:tä*, ei *Beltti*, *Kreml*, *Krimi*. Samoin *Göteborg*, ei *Göötepori*.

Johdoltaan vierasperäiset sanat tuntuvat olevan suunnilleen ajan tasalla, joskaan ei vielä ole päästy täyteen yhdenmukaisuuteen. Vanhan Kataran *fyysillinen* on väistynyt *fyysisen* tieltä, mutta *metafyysillinen* ja *-fyysinen* ovat vielä rinnakkain hakusanoina. *Psyykkilinen* kummittelee niin ikään *psykkisen* rinnalla. Rauhanomaista rinnakkaineloa viettävät *kriittinen* ja *kriittillinen*, mutta *praktillinen* ei ole saanut vierelleen nuorempaa johdostyyppiä. Kansallisuudennimissä *lainen*-johdokset näyttävät olevan jopa tavallisempia kuin vastaavat lyhyemmät *i*-johdokset: *balttilainen*, *brittiläinen*, *bulgarialainen*, *tšekkiläinen* ovat valtatyyppinä; *baltti*, *britti* jne. puuttuvat.

Vaikka Kataran—Schellbachin sanakirja on edeltäjänsä modernimpi myös suomalaiselta sanastoltaan, on hakusanoi-

tuksessa yhä havaittavissa entiset perusheikkoudet. Uusimistyötä ei ole viety tarpeeksi pitkälle, ja niin on suomalaisen ja saksalaisen sanaston välille jäänyt selvä anakronistinen epäsuhde. Tästä ei suinkaan voida syyttää kirjan kannessa mainittuja tekijöitä; olisi vain ollut tarpeen suunnitella koko hanke alun perin niin, että suomalainenkin sanasto olisi varmasti saatu ajanmukaiseksi. Edellä esittämistäni esimerkeistä ilmennee, ettei hakusanointu ole kaikilta osin edes Nykysuomen sanakirjan tasalla. Tämä on kovin valitettavaa, koska Terho Itkosen arvostelun olisi luullut antavan selvät suuntaviivat tulevalle uusimistyölle ja koska toisaalta saksalaisen puolen modernistamiseen on uurrattu paljon aikaa, vaivaa ja laadukasta asiantuntemusta.

Risto Haarala